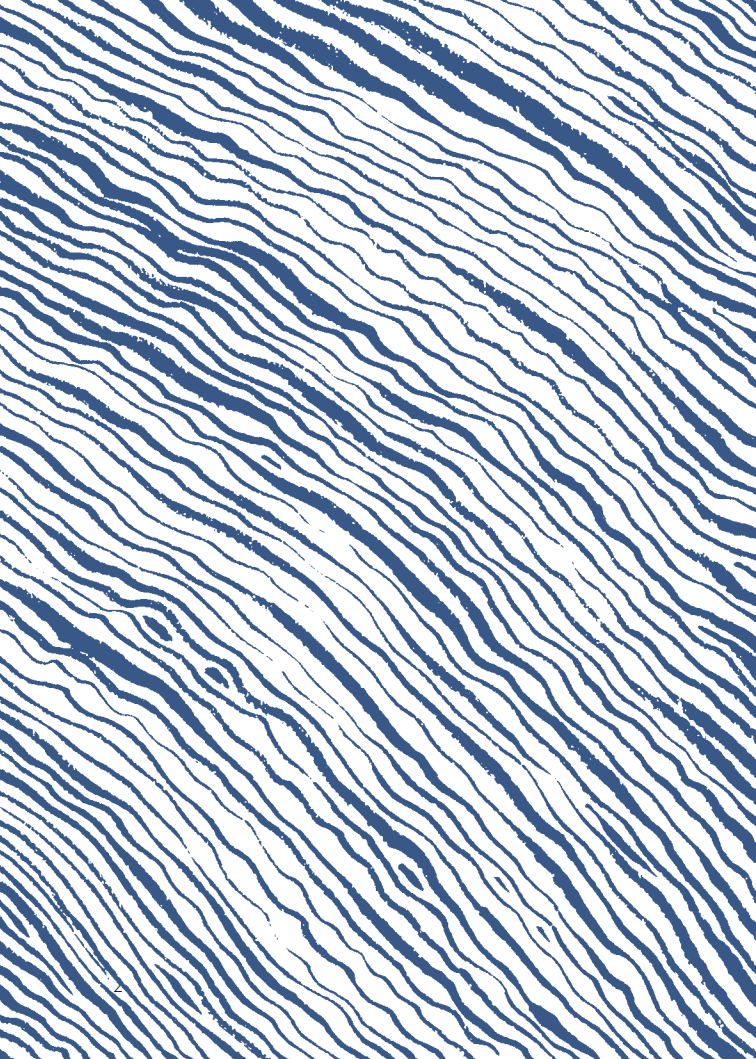

avanjepredavanjepredavanjepre

pred
lag
luc!

o
s!sotom
berstoltu
brechtu

U trećoj knjizi ovog, posebnog izdanja Male kutije, nalazi se autorizovani transkript predavanja odžanog u Užičkoj gimnaziji 9. aprila 2014. godine, u okviru festivala Na pola puta. Tekst je, uz još dva predavanja Predraga Lucića i dvanaest drugih festivalskih predavanja, objavljen u knjizi *Časovi čitanja* (Fabrika knjiga, 2015).

Gost u knjizi je Toma Bebić, splitski pesnik i kantautor, čiju je zbirku pesama i aforizama *Volite se ljudožderi* objavio *Feral tribune* 2002. godine. Izbor koji je pred vama napravio je Predrag Lucić za plakat iz edicije *Svako ima nekog koga nema*, posvećen Tomi Bebiću (izdanje festivala Na pola puta).

O SIROTOM BERTOLTU BRECHTU

Ja sam dužan izvinjenje za prošlu godinu: lani sam trebao da vam predajem vjeronauk, sve sam bio pripremio, međutim, zbog više sile, zbog obiteljskih razloga, nisam mogao doći, tako da sam ostao uskraćen za to zadovoljstvo. Pa kad smo razgovarali za ovu godinu šta da radimo, da li da radimo gradivo koje je bilo najavljeno za lani, pao je prijedlog da nema vjeronauka ove godine, ali da ima naučnog marksizma. Čovjek mora bit popriličan šizofrenik da jedne godine priprema vjeronauk, a druge godine nešto što je kontra tome: nešto što nam je nekad bilo umjesto vjeronauka u školama, ali to naravno niko od vas nije doživio, a i roditelji vam vjerojatno ne pričaju o tome.

Dakle, naša današnja priča je Bertolt Brecht, čovjek kojeg nemate u lektiri. Ja sam se sve nešto nadao da imate bar onaj njegov najčuveniji komad „Majka Courage i njezina djeca”. Ali kad nema – nema, pa ćemo, za razliku od onih davnih predavanja gde ste imali predznanje i pročitane tek-

stove, danas to malo drugačije postaviti. Postavit ćemo to onako kako Bertolt Brecht uopće ne bi volio. A on uopće ne bi volio da se danas priča o njemu. Da je danas tu, izvukao bi mi uši, rekao bi: „Šta uopće daviš djecu sa mnom i s mojim djelom, što ne pričate o onome što bi ih trebalo više interesirati, i tebe i đake i profesore? Što ne pričaš, na primjer, o ratu u Ukrajini? Što ne prerežeš ovu učionicu po pola, pa je jedan dio zapadna Ukrajina, a drugi istočna? Što ne zametneš mali teatarski rat ovdje između te dvije Ukrajine? Što ne nagovoriš đake da pričaju šta znaju o tome ratu? Da li prate šta se događa?”

Naravno, ne samo o tom ratu. Postoje mnoge druge stvari koje bi Bertoltu Brechtu bile danas važnije od njega samog. Pitao bi: „Zašto ne pričate o bankarskom teroru, o teroru multinacionalnih korporacija? Zašto ne pričate o količini novca koja postoji u ovom trenutku na planeti Zemlji, a koja je sedam puta veća od njegove realne vrijednosti?” Iako je i to uvijek veliko pitanje: šta je realna vrijednost novca i ko je određuje? Recimo, ova gospoda kockari koja drže sav novac na svijetu, ostalima daju samo sitniš, tek toliko da pokriju svoje sitne životne potrebe. Ta gospoda su i gospo-

dari ratova, i o njihovim prethodnicima je Bertolt Brecht napisao puno puno toga, pa bi – bez obzira što vam nije u lektiri – meni bilo drago ako nakon ovog predavanja neko poželi da pročita Bertolta Brechta. Makar predavanje ne bilo neko, čitajte Brechta, Brecht je bolji. Čitajte. Čitajte i novine. Čitajte i one novine koje vas lažu. I to je jedan od nauka Berta Brechta: i u teatru i u životu treba razlučivati laž i manipulaciju od onog što je stvarno, od realnih problema i društva i pojedinaca.

Bertolt Brecht se ne bi nešto bunio što ga nema u lektiri. Možda bi pitao, ili bi predložio da pitam: Ima li među vama milionera? Ima li ljudi sa osiguranom budućnošću? Ima li nekoga ko neće morat radit, studirat? Ima li nekoga ko uopće ne razmišlja o onome sutra, za koga je sve već riješeno? Ima li ikoga ko misli da živi u savršenom društvenom sistemu? Ili najmanje nesavršenom, kako nam vole predstaviti kapitalizam? Ima li neko ko, nakon iskustva življenja u ovim našim vulgarno kapitalističkim sistemima, dijeli mišljenja glasnogovornika neoliberalnog kapitalizma koji propovijedaju da je kapitalizmu imanentna sloboda? Jest, imanentna je, ali samo jedna – sloboda tržišta. Sloboda gdje smo svi roba, kao što je roba i ono što zna-

mo i ono što radimo. A i to „slobodno” tržište je, naravno, dirigirano. E, Bertolt Brecht je posvetio život tome da ljudi ne budu roba, da čovjek bude oslobođen. Zato danas i pričamo o njemu.

Prva Brechtova pjesma koju danas čitam zove se „Čuo sam da nećete ništa da učite”.

*Čuo sam da nećete ništa da učite,
Iz toga zaključujem: milionari ste.
Budućnost vam je obezbeđena – ona je
Pred vama u sjaju. Vaši su se roditelji
Postarali da vam se noge
Ne spotaknu o kamen. Onda i ne moraš
Ništa učiti. Kakav si
Takav i ostani.*

*A ako bi i bilo teškoća, jer su vremena,
Kako sam čuo, ipak nesigurna,
Imaš svoje vođe, koji će ti tačno reći
Šta treba da radiš da vam bude dobro.
Oni su to napabirčili kod onih
Što znaju istine
Koje vrede za sva vremena
I recepte koji uvek pomažu.
Gde su toliki za tebe,*

*Ne moraš ni prstom da mrdneš.
Naravno, kad bi bilo drukčije,
Morao bi da učiš.*

Bertolt Brecht, pjesnik drukčijeg, dramatičar drukčijeg, čovjek koji je uvijek tražio druge pute. S obzirom da vam nije poznat kao Sofoklo, kao Cervantes, pročitajte ćemo kroz zanimljivu biografiju Bertolta Brechta i to ćemo pratiti njegovim stihovima. Ako vam se ne sviđa pjesma, recite – da više ne čitam nijednu...

Dakle, i Bert Brecht je možda mogao da bude milioner i da ne uči ništa. Rodio se u porodici dobro situiranoj, tata je bio direktor tvornice papira, praznog. Brechta je zanimao papir na kojem nešto piše, ali – za razliku od tate – nisu ga zanimali oni papiri što ih štampaju s potpisima guvernera banaka. I Brecht je napravio izdaju klase, izdaju te posjedničke klase kojoj je pripadao, i krenuo je prema onima koji nisu imali tu sreću ili ugodnost da kad se rode da imaju sve igračke koje im trebaju, da tata može napraviti sve za njih. Krenuo je putem oslobađanja i sebe i drugih, barem pokušava da se oslobode.

Dakle, za razliku od tate koji rola prazan papir i na njemu zarađuje novčanice, Bert Brecht počinje pisati. I to otprilike u vašim godinama. Znam da niste svi ista generacija, ali sa 16 godina Brecht u školskom listu objavljuje svoj prvi dramski pokušaj. Djelo se onako skromno zove „Biblija”. A već negdje uoči mature, u završnom razredu gimnazije, prijete mu izbacivanjem iz škole. Znači, malo je falilo da leti kao Basara odavde... To je godina 1916. – dakle, usred smo Velikog rata. Bert Brecht u jednom školskom zadatku piše nešto što je tuknulo na pacifizam, što je tuknulo na protivljenje ratu i zbog toga dobiva ukor pred isključenje. Te godine njemu se događa još nešto, možda i među najvažnijim u životu: sklapa jedno veliko prijateljstvo. I ja nosim neka takva prijateljstva iz gimnazijskih klupa, tako da se nadam da ćete ih ponijeti i vi. Brechtov doživotni friend postaje čovjek koji ne piše ali crta i naravno čini sve ostale vragolije koje su drage i Bertu Brechtu. O tom prijateljstvu svjedoči jedna rana Brechtova pjesma, meni osobno jedna od najdražih, zove se „O jednom slikaru”:

*Neer Kas jaše na kamili kroz peščanu pustinju
i vodenim bojama slika zelenu urmenu palmu
(pod teškom mitraljeskom paljbom).*

*Rat je. Strašna nebesa su plavlja no obično.
Mnogo ih pada mrtvih u barsku travu.
Čovek može da ubija tamnopute muškarce. Uveče
može da ih slika. Ruke su im katkada čudne.*

*Neer Kas slika bledo nebo iznad Ganga na
jutarnjem vetru.
Sedam kulija drže mu platno: četrnaest kulija drže
Neera Kasa, koji je pio
zato što je nebo lepo.*

*Neer Kas noću spava na kamenju i psuje zato što je
ono oštro.
Ali on i to smatra lepim. (Uključivši psovanje.)
Voleo bi da ga slika.*

*Neer Kas slika ljubičasto nebo nad Pešavarom kao
belo: jer plave više nema u tubi.
Polako ga ždere sunce. Duša mu se zari.
Neer Kas stalno slika.*

*Na moru između Cejlona i Port Saida on slika na
unutrašnjem zidu starog jedrenjaka
svoju najljepšu sliku, u tri boje, pri svetlosti dva
brodska otvora.*

*Brod potom tone, on se spasava. Kas se ponosi sli-
kom.*

Nije bila za prodaju.

Brechta, iako je „vražji pacifist”, rat ne mimoilazi. Postaje punoljetan i samim tim dolazi u obzir za nekakvu vojnu službu. Ne nosi oružje, najprije je u pomoćnoj vojnoj službi, to je neka vrsta civilne zaštite ili kako bi se to već zvalo. Upisuje studij medicine i filozofije i onda biva mobiliziran u sanitet... Jer što si, brate, upisivao medicinu? U uniformi je sanitetskog vojnika, u vojnoj bolnici u Augsburgu. Rat završava znate već kako: Njemačka je potučena. Bauk komunizma kruži poslijeratnom Evropom. U Rusiji, tada već Sovjetskom Savezu, dogodila se Oktobarska revolucija, i Evropom se šire ideje o oslobađanju radnika, seljaka, svih potlačenih, svih koji dobijaju samo mrvice od onog golemog svjetskog bogatstva u novcu kojem su uvijek isti procjenjivali vrijednost. I Brechta obuzimaju te ideje socijalne pravde, jer vidio je

da njegov otac i ljudi iz njegove klase žive puno bolje od ostalih; da žive, i to nezasluženo, pretjerano dobro, a ovi drugi, naravno, još nezasluženiije pretjerano loše. U Njemačkoj se događaju pokušaji revolucija koji ubrzo propadaju. U njima sudjeluje i Brecht, čak je član nekakvog savjeta, zapravo Sovjeta vojnika i radnika. Iz tog je perioda pjesma „Ja nemam ništa protiv Aleksandra”:

Timur se, čujem, silno trudio da osvoji svet.

Ja ga ne razumem:

Uz malo rakije svet se zaboravi.

Ja nemam ništa protiv Aleksandra.

Samo,

Viđao sam i ljude za koje je

Veoma čudno,

Vrlo dostojno vašeg divljenja

Što su

Uopšte bili živi.

Veliki ljudi luče odviše znoja.

U svemu vidim samo dokaz

Da oni nisu mogli ostati sami

I pušiti

I piti

I tako dalje.

*I mora da su bili odveć bedni
Da bi im bilo dovoljno
Da sede pored neke žene.*

Brecht piše pjesme, u to vrijeme piše i songove za kabaretske predstave, tad je već u Münchenu, gdje je vrlo živa kabaretska scena. Uvijek u vremenima kaosa, tuge, razočaranja, jada i bijede, po nekom čudnom zakonu, živnu kabarei. Brecht je i tamburaš, svira gitaru, pjeva po kabareima, krčmama, pivnicama u Münchenu i okolici Münchena, i tada nastaje pjesma koju on najrađe pjeva i koja će mu donijeti najviše problema u životu. Izvodi je uz gitaru, a pjesma se zove „Legenda o mrtvom vojniku“:

*Kad ni četvrtog proleća rat
Ni izgled za mir da dade,
Povuče vojnik konsekvence tad
I smrću hrabrih pade.*

*No ratu još ne beše kraj
Te caru dođe žao
Što mu je skončao vojnik taj:
Nekako rano mu pao.*

*Nad grobom leto žar lije svoj
I san vojnika nija,
Kad, jedne noći, izađe vojno-lekarska komisija.
Izađe na groblje vojna vlast
I svita svakolika,
Pa osvećenim ašovom začas
Iskopa mrtvog vojnika.*

*Lekar ga pregleda – bar što tad
Od njega beše još, jasno.
Vojnik je, reče, sposoban za rat –
Te izbeže opasnost.*

*Povedoše ga. On ide, nem.
Noć plava, puna sjaja.
Videle bi se, da ne smeta šlem,
Sve zvezde zavičaja.*

*I sasuše konjak ljut
U telo njegovog gnjilo,
Dve sestre s njime krenuše na put
I ženče, nago i milo.*

*A pošto od njega veje smrad,
Jedan pop nad njim jako
Kadionicom maše, ràd
Da vojnik ne smrdi tako.*

*Napred muzika – bum-tara-tà! –
Marš neki veseo svira,
A vojnik – jer to jedino zna –
Odsečno, oštro maršira.*

*Dva bolničara, ko na bal,
Vode ga među ljude;
Drže ga da im ne padne u kal,
Jerbo to ne sme da bude.*

*Mrtvačku košulju, belu ko sneg,
Behu mu prebojili
U crno-belo-crven steg!
Sav gad su njime skrili.*

*Jedan gospodin u fraku, sed,
Napred je koračao.
Ko pravi Namac, on je red
I svoju dužnost znao.*

*Drumom utonulim u mrak
Povorka s muzikom žuri,
U njoj tetura vojnik, lak
Ko pahulja u buri.*

*Mauču mačke, laju psi,
Cijuču miši kraj plota:
Neće da budu Francuzi zli,
Jerbo je to sramota.*

*Kad ih kroz sela vodi put,
Skup žena sve se gura,
Stabla se svijaju, mesec sja žut,
Svi samo kliču: „Ura!”*

*I „Zbogom!”, „Srećno!”, tam-ta-ram!
Žena. Pop. Pas, po strani.
Međ njima mrtvi vojnik, sam,
Ko neki majmun pjani.*

*A dok prolaze selima, gle,
I ne vidi ga niko:
Sve više „ura”, dernja se sve,
Oko njega ih toliko!
Svi oko njega! Cika, jek!*

*Svi uza nj plešu! Jezde!
On bi se ozgo video tek,
Al' gore – samo su zvezde.*

*Ni zvezde nisu gore – sat
Rujne je zore veće,
A vojnik – takav mu nauk dat –
U smrt junačku kreće.*

Ovom pjesmom Brecht navlači bijes šovinista i militarista. Njemačka jest vojno poražena, ali njemački militarizam nije poražen i militaristi se nadaju šansi za popravak, nadaju se novom velikom ratu i, kao što znate, nade im nažalost nisu bile uzaludne. Tako ova pjesma o domovini kojoj je uvijek malo, kojoj nikad dovoljno padanja za nju, pa moraš barem jedno dva-tri puta da pogineš, navlači bijes najviše jednog kaplara austrijskog, jednog umjetnika u pokušaju al' kojeg Brecht s pravom ne zove slikarom nego Mazalom. Znate tko je Mazalo, najpoznatije mazalo u povijesti čovječanstva?

Vjerovatno ste učili iz istorije da je dotični deset godina prije nego što je došao na vlast pokušao izvršiti puč u Münchenu. I te 1923. – kada

taj pokušaj nacističkog puča propada – Brecht se nalazi na spisku onih kojima nacisti obećavaju da će, čim oni preuzmu vlast, biti uhapšeni. Srećom po Brechta, po ostali svijet i po tu konfuznu i tonuću Vajmarsku Republiku, u zatvor ipak ide Adolf Hitler – Mazalo. I koristi to vrijeme za pisanje. Piše onu debelu knjižurinu, jer valjda nema boje u zatvoru, pa ne može da maže po zidovima nego škraba po papiru. Ispisuje „Mein Kampf”, knjigu koja do dana današnjeg zrači zlom i izaziva malograđanske kontroverze. Silno ona zanima ljude: u Hrvatskoj kad se pojavila prije desetak godina bila je bestseller. Gledate listu najprodavanijih knjiga i na njoj piše: broj 1 – Adolf Hitler: „Moja borba”. Prije hrvatskog pojavilo se i srpsko izdanje, također bestsellersko.

E sad, pošto autorska prava na tu knjigu ističu sljedeće godine, kada se navršava 70 godina od smrti autora, država Bavarska, koja je do sada držala autorska prava, više neće imati kontrolu nad njima. I već se izdavači širom svijeta šilje, raduju se poslu, jer očekuju da će knjiga i u onim zemljama u kojima se još nije pojavila proći kao u Hrvatskoj ili Srbiji. Dakle, za koju godinu možda ćemo vidjeti na aerodromima izdanje Adolf Hitler: „Mein

Kampf” i na njemu onu markicu: „Number One na top listi bestselera New York Timesa”.

Ništa čudno, jer je situacija danas jako slična tom periodu kad je „Mein Kampf” pisan i kad je trebalo puno više i snage i pameti i dobre volje da se to zlo spriječi u začetku. Nije bilo dovoljno Hitlera samo strpati u zatvor. Ne bi ni ubojstvo Hitlera ništa riješilo. Da ga je Boris Dežulović u „Christkindu” ubio, svejedno bi počeo taj Drugi rat. Kao što bi počeo i ovaj Prvi, Veliki rat kojega smo mi na našim prostorima izmisticirali umišljajući da zasluge za njegovo izbijanje pripadaju nama i Sarajevskom atentatu. Počeo bi taj rat i da Gavrilo Princip nije pucao u austrijskog nadvojvodu kojega danas, recimo, mnogi i u Sarajevu i u Hrvatskoj smatraju žrtvom pucnja u pravnu državu zvanu Austro-Ugarska Monarhija, mnogi koji u tome vide samo zavjeru Crne ruke, koja je naravno imala doticaja sa Mladom Bosnom, ali ne i onaj presudan. Mislim da se i u Srbiji ove godine dosta i svašta piše i priča o atentatu, ali to je posebna tema... Dakle, nadvojvoda Franz Ferdinand je došao u Bosnu da obiđe svoje trupe, da tu bosansku sirotinju, mobiliziranu i utegnutu u uniforme monarhističke vojske, postroji, da se šepuri pred

njima, da mu se dive i da budu spremni da barem jednom padnu za Cara, Kralja i Monarhiju...

Malo smo odlutali, ali Brecht bi to volio... On je to nazivao „V-efektom”, ali o tome ćemo kasnije.

Brechtova spisateljska radionica šljaka punom parom, pišu se prvi komadi i počinju se izvoditi. Prvi Brechtov komad s velikim odjekom su „Bubnjevi u noći”, postratna, traumatična, PTSP priča. Za „Bubnjeve” dobiva Kleistovu nagradu za najbolji dramski tekst, a to je najveća nagrada u Njemačkoj. Odmah sljedeće godine ide komad koji vam preporučujem da pročitate dok ste još u gimnaziji ili najkasnije na prvoj godini fakulteta – „Baal”. To je rani Brechtov komad, kojim nikad nije bio zadovoljan. Napisao je pet verzija, dvije ili tri režirao sâm, stalno je vrtio tu priču. Čuvena je ali podugačka ta uvodna pjesma „Koral o velikom Baalu”, tako da vam je sada neću čitati, jer imam blagi osjećaj da sam se raspričao i da me vrijeme jede. I da nam neće uspjeti da za vrijeme ovog blok-sata sahranimo Bertolta Brechta.

„Baal” je buntovnički mladenački komad i idealan je za upoznavanje s Brechtom. „Baal”, dakle, a ne „Majka Hrabrost” koju bi vam uvalili da ste u školu išli prije dvadeset godina, dok je još bila u

lektiri. „Majka Hrabrost” možda jest najznačajnija Brechtova drama, jer čim kažeš Brecht, prva asocijacija je „Majka Hrabrost i njezina djeca”, ali ja vam za početak toplo preporučujem „Baala”. Mislim da se još uvijek može naći knjiga Brechtovih izabranih drama u kojoj je „Baal” objavljen, a koja se pojavila još kad sam ja izišao iz srednje škole. Objavljena je u Nolitu, i to u velikom tiražu, pa se nadam da se još uvijek može doći do nje... Tu su sjajni prevodi Slobodana Glumca, prevodi i Brechtovih drama i knjige ovih Brechtovih izabranih pjesama, također objavljene u Nolitu, s odličnim predgovorima i komentarima. Koga Brecht bude zanimao i na studiju književnosti, ove su mu dvije knjige nezaobilazne.

Elem, Brecht piše, radi kao dramaturg kod čuvenog Maxa Reinhardta, upoznaje Erwina Piscatora. To su u to vrijeme najznačajnije redateljske face na njemačkom, a i na cijelom evropskom prostoru. Oni pokušavaju raditi jedan posve novi teatar, kritički teatar, društveno angažirani teatar i ne kriju, iako kod nas postoji averzija prema toj riječi, da rade politički teatar. Erwin Piscator svoj teatar otvoreno naziva političkim. I u bivšoj Jugoslaviji smo jedno vrijeme imali fazu političkog

teatra. Radili su to uglavnom Ljubiša Ristić i Duško Jovanović. Volio bih da Ljubišu Ristića možete pamtiti i iz tih, a ne samo iz onih kasnijih dana... Bio je sjajan redatelj važnih predstava, amblematskih predstava jugoslavenskog političkog teatra: „Oslobođenja Skoplja” po tekstu Dušana Jovanovića i „Mise u a-molu” po motivima „Grobnice za Borisa Davidovića”, čuvene knjige Danila Kiša. „Misu u a-molu” je izvodilo Slovensko mladinsko gledališće, ali u sklopu projekta KPGT – Kazalište Pozorište Gledališće Teatar. Tu je dobra ekipa iz cijele Jugoslavije radila teatar za čitav taj kulturni prostor, nešto što je prelazilo republičke, a kasnije državne granice, pa se KPGT-ovci zbog toga i dan-danas u svakom urednom šovinističkom društvu smatraju neprijateljima. Ali – za to su se i borili.

Politički teatar Maxa Reinhardta, Erwina Piscatora i Bertolta Brechta pod izravnim je utjecajem marksističke ideologije. Ja sam zaprijetio na početku časa da ću vam tumačiti naučni marksizam, ali to mi sada ne pada na pamet. To treba čitati, sad je to pank, sad je to kontra. U vrijeme kad sam ja bio vaših godina i kad smo to morali učiti u školi, marksizam nam je izlazio na uši. Jer dogodio se

da je ta plemenita ideja socijalne pravde, koju su zagovarali Marx, Engels i Lenjin, u društvima gde je marksizam postao službena ideologija zapravo bila uhapšena. Nije čudo da su ljudi koji su se zalagali za izvorno marksističko učenje – ali tako da se primijeni i na društva gdje je marksizam službena ideologija, a koja su također bila socijalno nepravedna, možda ne tako izraženo kao u kapitalizmu, ali ipak nepravedna – bili proganjani od marksističkih birokrata i autokrata, od Sovjetskog Saveza pa do svih ostalih zemalja, uključujući i Kubu gdje još uvijek preživljava nekakva varijanta marksizma.

Možda su vam stariji pričali kako je to izgledalo i kako više ne izgleda. Sa svim svojim manama, devijacijama, ludorijama, sa svojim sumanutim krajem, s odvratnim tajnim službama i partijskim birokratima, to je ipak bilo uređenje dobrim dijelom humanije od ovoga danas, od ovog novog savršenog kapitalističkog svijeta koji misli da je nepromjenjiv. U marksizmu ste imali težnju, ma koliko to izgledalo nemoguće, ali barem ste imali težnju da se taj pravedniji svijet stvori. Je li vam danas neko priča o pravednijem svijetu? Je li vidite na šta liče ovi zakoni o radu koji se donose u

post-socijalističkim mladokapitalističkim zemljama poput Hrvatske i Srbije i cijelog ovog istoka Evrope? Tu su radnici danas obespravljeniji nego u vrijeme kada je pisao Bertolt Brecht. I zato je danas preporučljivo da bez opterećenja koja smo mi imali, da kao slobodni ljudi kritički pročitate barem „Komunistički manifest”, a možda vas povuče da pročitate i nešto drugo. Ozbiljni kritičari današnjeg sistema, neoliberalnog i kapitalističkog, kao i ozbiljni kritičari svakog nepravednog društvenog sistema, ne bježe od Marxa. A izgleda da je povijest čovečanstva takva da se samo rolažu nepravedni sistemi, da ide samo nepravda na nepravdu, da nikada neće biti dovoljno kruha za sve i da će uvijek biti ljudi kojima neće pripasti ni jedan jedini novčić od svih onih silnih sedam puta umnoženih novaca koliko ih kruži po burzama i koliko ih se skriva po trezorima, da će uvijek biti onih kojima je svako bogatstvo premaleno i, druge strane, onih koji nemaju ni ono što im treba za elementarno preživaljavanje...

Zbog tih rastućih socijalnih razlika, zbog rastuće nepravde u svijetu, nije isključeno da dođe i do nove revolucije, da bude novih pokušaja da se stvori društvo gdje Marxom neće plašiti djecu. A

Marx je danas babaroga najveća, jer vam na sam spomen marksizma danas krenu s pričom: „To vam je Sibir, to vam je Goli otok, to su naši rodoljubi po zatvorima ili u dijaspori...” Sve se danas nažalost čita ili nas pokušavaju natjerati da čitamo iz te nacionalističke matrice. Dakle, neobavezna lektira ali toplo preporučena: „Komunistički manifest”, izuzetno inspirativan za razmišljanje o svijetu i vrlo precizna kritika društvenog sistema koji funkcionira i danas. Danas ni Žižek to ne artikulira tako precizno kao Marx, a naravno ni Žižek ni niko pametan ne bježi od Marxa.

Brecht je pod utjecajem komunističkih ideja o potrebi da se svijet promeni, da se pretvori u bolje, pravednije i podnošljivije mjesto za život, pa isto to pokušava napraviti i u teatru, jer on teatar ne vidi kao mjesto isprazne zabave i proizvodnje lažnih i jeftinih emocija. On je protiv iluzionizma u teatru, protiv ulaženja glumca u lik, protiv pretvaranja da si neko drugi. Sve što Brecht radi u teatru zapravo je poziv: Pogledaj sebe, pogledaj svijet oko sebe, prepoznaj se u tome i pokušaj shvatiti kako to funkcionira! Ne prihvaćaj ništa što nam na ovom svijetu prodaju kao prirodno – ni tlači-teljske društvene odnose, ni moć crkve, banaka,

korporacija, ni državne granice – ništa od toga ne prihvaćaj kao prirodno stanje jer smo se tobože rodili u njemu, tako prirodnome! Brecht kaže: „Preispitajte, to nije prirodno!” I pokušava to preispitati na sceni.

On ne želi samo atraktivnog glumca, već aktivnog, želi onoga koji razmišlja, koji nije samo virtuoz. Ne negira Brecht majstoriju i vještinu, ne negira zanat. Jasno da glumac mora imati sposobnost transformiranja, ali i nešto više od toga – sposobnost da se glumac odmakne od onoga što predstavlja i da publici svojom glumom pokazuje: „Evo ja o ovome mislim to, a šta vi mislite?” Jer Brecht traži i aktivnog gledaoca. To danas zvuči prilično bizarno, danas kad je pušenje zabranjeno svuda i kad su pušači najprogonjenija vrsta na zemaljskoj kugli, ali Brecht se u jednom svom tekstu zalaže za gledaoca sa cigarom, za gledaoca koji sjedi, puši i razmišlja. Naravno, nije tjerao ljude da doista puše u kazalištu, jer nisu to dopuštali ni ondašnji vatrogasci, ali je ta cigara metaforički nešto značila. Jer taj gledalac sa cigarom ne samo što dimi, nego i razmišlja i ima kritički odmak od onoga što gleda. Kao što želi gledaoca sa cigarom, Brecht isto tako glumce i sve aktere kazališnog čina želi kao spor-

taše. Ima on sjajan esej pod naslovom „Više dobrog sporta!”, gdje zapravo izvlači suštinu te svoje poetike, i govori da sportaš, kad izlazi pred publiku, kad kreće u svoju igru, da on tog trenutka daje najbolje od sebe. On je to. Zato Brecht i od glumca zahtijeva: Budi to! Budi to što jesi, budi svjestan toga što jesi! Trči tu trku kao da je posljednja i – ako ikako možeš – pobijedi. Jer kao što bi rekao Charles Bukowski: „Svaki klinac može biti dobar gubitnik.”

Dalo bi se sad još nekoliko školskih časova potrošiti na priču o tom Brechtovom epskom teatru, o čuvenom Verfremdungseffektu iliti V-efektu koji se kod nas prevodio različito, najčešće kao efekt začudnosti. Taj V-efekt ne smije biti kazališni trik, već sama bit kazališnog postupka, da igraš prizor, napisani prizor, i onda kao glumac izlaziš iz toga. Možeš razglabati o njemu, možeš otpjevati song... Preko scene tada kreću transparenti, a na njima nisu samo parole, već i ironizacija teksta. Stvara se jedna potpuno aktivna situacija i vi u kazalište dolazite kao na mjesto gdje trenirate pobunu i promjenu društvenih odnosa.

Dosta je toga oko Brechtovog epskog, antiiluzionističkog teatra kasnije i izmistificirano i pretvoreno

u kanon. Postoje konzervirane predstave, onako kako ih je Brecht radio, pa postoje i ljudi koji misle da bi se sve to moralo baš tako igrati i danas. Ja mislim da bi Brecht prvi bio protiv toga. I sreća je da on danas ima sjajnih nastavljača i nasljednika i u evropskom i u svjetskom teatru, oslobođenih od tog kanona, koji ostaju vjerni Brechtu tako što ga mijenjaju. Jer i sam Brecht je vječito nešto mijenjao, rekao sam vam: pet puta je pisao „Baala” i dva-tri puta ga režirao. Njegove režije istog komada su se drastično razlikovale jedna od druge baš zato što nije htio uspostaviti kanon. Na kraju krajeva, puno tih njegovih poetičkih i autopoetičkih zapisa zapravo su izraz muke gledaoca sa cigarom koji nije imao pozorište ispred sebe, jer u godinama o kojima ćemo sada pričati Brecht nema šanse da radi teatar kakav je htio. Tih dvadesetih godina u njemačkim teatrima Brechtu još dobro ide: dosta piše, dosta režira, dosta ga se izvodi. Nastaje tada i „Opera za tri groša” i „Čovjek je čovjek” i još mnogi čuveni komadi. Dospijeva čak i na filmsko platno: „Opera za tri groša” postaje jedan od čuvenijih i gledanijih filmova tog doba, režira ga čuveni Pabst.

Nevolje počinju nove „velike” godine – 1933. Zna-
te šta se tada događa u Njemačkoj: Mazalo je na
slobodi, pa slobode više nema, osim za Mazala i
za njegovu bandu. Gospoda malograđani su, ne
samo u Nemačkoj već i u drugim zemljama, onako
mlako gledali na uspon Adolfa Hitlera, kao što će
njihovi nasljednici danas-sutra vjerojatno jednako
mlako gledati na pojavljivanje „Mein Kampf” na
listi bestselera „New York Timesa”. Jer malograđa-
ni ne žele shvatiti o čemu se radi ni kada im se sve
precizno nacрта.

Brechtu je naravno sve jasno, i prije 1933, i prije
nego što će nacisti preuzeti vlast. Jasno mu je da
malograđani u toj atmosferi skoro propasti Vaj-
marske Republike i njenog raspada očekuju da će
se sve riješiti uvođenjem reda, da oni samo čekaju
nekoga da im uvede red, pa makar to bio i onaj
kaplarčić i slikarčić. Policija te godine u Erfurtu
prekida Brechtovu predstavu „Preduzimanje mje-
re”, a Brecht biva optužen za veleizdaju... Vidite,
nikako mu ne zaboravljaju onu „Legendu o mrt-
vom vojniku”, a naravno da je i on sam u među-
vremenu dao puno materijala nacošima da mu
sastavljaju optužnice. Malo potom gradske vlasti
Darmstadta odbijaju dati dozvolu za prikazivanje

čuvenog Brechtovog komada „Sveta Jovana Klao-
nička”.

Dan nakon paljevine Reichstaga, Bert Brecht s
familijom odlazi iz Njemačke i u nju će se vratit
puno, puno godina kasnije. Odlazi iz Njemač-
ke, ide preko Praga, zatim je neko vreme u Beču,
Zürichu, Parizu, da bi se skućio u Svendborgu,
malom danskom mjestu, gdje kupuje jednu
kućicu...

Zapričao sam se, nisam vam pročitao bitnu Bre-
chtovu pjesmu iz 1933. Zove se „Nemačka”, a onda
ćemo odmah pročitati i „Iseljenje pesnika” proči-
tati. Ispod naslova pjesme „Nemačka” piše: „Neka
drugi govore o svojoj sramoti, ja ću o svojoj.”

O Nemačka, bleđa majko!

Kako uprljana sediš

Međ narodima!

Među ukaljanima

Padaš u oči.

Najbedniji od tvojih sinova

Leži umlaćen.

Kad mu je glad bila velika,

Drugi su tvoji sinovi

*Digli ruku na njega.
To se raščulo.*

*Sa tako podignutim rukama,
Dignutim na svog brata,
Drsko se vrzmaju ispred tebe
I smeju ti se u lice.
To se zna.*

*U tvojoj kući
Urla laž.
A istina
Mora da ćuti.
Je li tako?*

*Zašto te svuda hvale tlačitelji?
A potlačeni okrivljuju?
Izrabljivani
Prstom ukazuju na tebe
A izrabljivači hvale sistem
Što je u tvojoj kući izmišljen!*

*A svi vide
Kako skrivaš skut svoje suknje, krvav
Od krvi tvog
Najboljeg sina.*

*Kad slušaju govore što dopiru iz tvoje
kuće, smeju se.*

*Ali ko te ugleda, maša se noža
Kao da vidi haramiju.*

*O, Nemačka, bleđa majko!
Ala su te udesili tvoji sinovi
Da među narodima sediš
Kao ruglo ili kao užas!*

Evo sad i „Iseljenja pesnika”:

*Homer nije imao doma,
A Dante je svoj morao da napusti.
Li Po i Tu Fu su lutali kroz građanske ratove
Što su progutali 30 miliona ljudi,
Euripidu su pretili suđenjima,
A Šekspiru su na samrti zapušili usta.
Fransoa Vijona nije posećivala samo muza
Nego i policija.
„Voljenim” nazvan,
Lukrecije ode u izgnanstvo,
Tako i Hajne, a tako pobeže
I Breht pod danski slamni krov.*

Brecht je, znači, zbrisao iz Njemačke, skućio se u Danskoj, a tamo – danski nacisti traže da ga se deportira. Srećom, danska vlada to odbija. U Njemačkoj se zabranjuju sva Brechtova djela, a onda dolazili i veliko finale: 10. maja na berlinskom trgu Unter den Linden spaljuju se Brechtove knjige, i knjige Thomasa Manna i knjige zapravo svega vrijednog u njemačkoj i evropskoj književnosti, jer gospoda nacisti sad hoće novu „zdravu” umjetnost, a ne ovu – kako su je nazivali – izopačenu. Ono Brechtovih knjiga što nije izgorjelo na lomači, bilo je nakon godinu-dvije izloženo u Düsseldorfu, na izložbi „Izopačena umjetnost”.

Brecht iz Danske putuje na raznorazne strane, još pokušava – koliko se može – baviti se teatrom, stalno piše. Putuje i u Moskvu, putuje i u New York. U New Yorku postavlja svoje komade, a u Moskvi ulazi u uredništvo antifašističkog književnog časopisa Das Wort koji izlazi na njemačkom jeziku. Gospoda, malograđanski čistunci, silno zamjeraju Brechtu što je u to vrijeme odlazio u Sovjetski Savez, kao da je Brecht slao ljude u logore, kao da i Brechtovi prijatelji nisu stradali od Staljinovog terora, ali koji u to vrijeme još uvijek nije bio usporediv s onim nacističkim. Poprimit će

poprilično zastrašujuće razmjere i Staljinov teror i teror nekih drugih takozvanih komunističkih autoritarnih vođa. Oni su po mentalnom sklopu bili jako slični fašistima, ali se komunizam i nacizam ipak ne mogu svoditi na isto. Naravno da je teror teror i naravno da je zločin zločin, ali kad vam ovi danas čistunci, ovi neoliberalci, krenu pričati da su komunisti bili isti kao fašisti, znajte da to nije istina. Nisu bili isti! Na kraju krajeva, da nije bilo komunista, teško da bi fašizam bio pobi-jeđen. Kod nas sigurno ne bi, a bogami i u Evropi malo teže.

Bilo je komunističkog terora, bilo je komunističkih zločina, bilo je komunističkih režima koji su uspostavljeni kao zločinački, i najviše što će se od njih pamtiti jesu zločini, ali to i dalje naprosto nije usporedivo s fašizmom i nacizmom. Kao prvo, to su potpuno oprečne ideje. Fašizam je bio intelektualna moda tog vremena, čak i izvan Njemačke i Italije. Ima jedna sjajna knjiga, zove se „Intelektualci i fašizam”, objavljena je u Beogradu prije puno godina. Tu možete pročitati ko se sve palio na naci-fašističke ideje dvadesetih i tridesetih godina, kako su one bile popularne u zemlji Engleskoj, u zemlji Francuskoj, u zemljama koje

će kasnije rado spominjati svoju pobjedu nad fašizmom od kojeg su stradali... Naravno, bile su te ideje popularne i u drugim zemljama, pa tako i u tadašnjoj Jugoslaviji, koja se tih tridesetih godina također intenzivno fašizirala iznutra. U Evropi je, dakle, vladalo pomodno intelektualno ludilo zvano fašizam i komunizam je bio idejna kontra tom ludilu. Komunisti su htjeli svijet u kome ljudi neće izrabljivati jedni druge, a u samoj srži nacizma je izrabljivanje ili eliminacija drugoga. Zvuči apsurdno to da smo mi ovdje u našoj Jugoslaviji imali svoje fašiste, da smo kasnije imali kvislinge koji su direktno surađivali s okupatorom i bili gori od njemačkih i ostalih okupacijskih trupa, činili gore zločine nego što su Nijemci tražili da se čine, a pri tom je ideja kojom su se vodili nacisti bila rasiistička prema svim Slavenima. Po njima, Slaveni su manje vrijedna vrsta i zaslužuju da nestanu, nisu arijevska rasa. Na žalost, među Slavenima je bilo i takvih bedaka kojima se to sviđalo. Spominjem vam ovo zato što se i u Hrvatskoj, a koliko znam i u Srbiji, vrti dežurna priča da je komunizam bio isti, ako ne i gori od fašizma, da su partizani bili isti, ako ne i gori od ustaša ili četnika, da je sve od 1945. do 1990. bio samo zločin i teror. Traje to

već skoro 25 godina i time se pokušava ekskulpirati sve kvislinge koji su bili dokazani kolaboratori s nacistima, a njihove zločine umanjiti. Ne umanjiti, nego negirati, po principu: „Idemo ih negirati, a ako ih već ne možemo negirati, ajmo ih barem opravdati.” Jer – navodno su komunisti sve to isto činili kasnije. Jesu, činili su zločine, ali ni približno istih razmjera kao fašisti i kvislinzi, tako da to uopće nije usporedivo. Važno bi bilo da to znate, naprosto zato da vam ovi nedoučeni manipulatori ne prodaju bozu. Dakle – Bert Brecht nije isto što i pisac „Mein Kampf”. Mogao sam i tu knjigu donijeti da vam citiram, ali mislim da to ne bi imalo smisla, mislim da i sami znate da su nacizam i fašizam zločinački već u svojoj osnovi, a to bi nam oduzelo vrijeme za priču o samome Brechtu. Brecht, dakle, putuje zapad-istok, dospijeva čak i u Španjolsku, u vrijeme građanskog rata, kada anti-fašistički pisci s raznoraznih strana svijeta pokušavaju dati barem moralnu podršku Španjolskoj Republici protiv koje su se urotili i domaći fašisti i njihovi njemački i talijanski patroni. Brecht i režira, onoliko koliko može. Zanimljiv je podatak da u Parizu na njemačkom jeziku dvije godine pred rat postavlja „Puške gospođe Carrar” i da nikome

u Francuskoj nije bio problem što se Brechtov komad igra na njemačkom.

Pred sam početak rata, 1939. Brecht počinje pisati „Majku Courage i njezinu djecu”, kao što sam vam već rekao: svoj najpoznatiji komad, smješten u ambijent Tridesetogodišnjeg rata, vjerskog rata koji je harao Evropom, naročito njenim sjevernim dijelovima početkom 17. stoljeća. Taj rat je bio takav da kud god je prošao nije ostavio ni kamen na kamenu. S jedne strane su ratovali katolici, a s druge protestanti i nije bilo toga što ti dobri kršćani nisu radili jedni drugima. Naravno, najviši se stradalili oni koje nisu stavljali pod uniformu, omiljene žrtve su bili civili na kojima su vojnici naplaćivali svoje sudjelovanje u ratu. Novca nije bilo dovoljno za sve vojnike, ali si u uniformi imao slobodu da pljačkaš, naprosto je to bilo u pravilu službe, upadneš u grad i imaš dva do tri dana vremena da ga opljačkaš i opustošiš, da radiš šta hoćeš, da siluješ, da pališ, šta god ti duša želi... A onda se ide dalje, do sljedećega grada, do sljedeće runde ratnog plijena. Ako bude vremena, o „Majci Hrabrost” ćemo još nešto reći kasnije. Također vam od srca preporučujem da je pročitate, ali nakon „Baala”, jer „Majka Hrabrost” je jedno od referentnih djela

svjetske književnosti i ne smatra se pristojnim da neko ima dvadeset godina a da je nije pročitao. U ovoj školi još ne morate, kad vam već nije u lektiri, ali bilo bi dobro da je pročitate uskoro.

Brecht u to vrijeme seli iz Danske u Švedsku. U Švedskoj završava „Majku Hrabrost“, a na novu emigraciju je prisiljen jer nacisti ulaze u Dansku, potom i u Norvešku, pa i Brechtovi putevi postaju sve skućeniji. Seli u Finsku i otamo traži ulaznu vizu za Sjedinjene Američke Države. Mislite da ju je dobio? Odbijaju mu ulaznu vizu, jer ipak on njima smrdi na komunizam. Ne sviđa se Amerima to što Mazala radi u Evropi, to što upada u druge zemlje, ali više se oni bave Japancima i ne pokazuju nikakvu namjeru, ne samo Amerikanci već i zapadne sile, da zaustave Mazala. Gledali su oni bez uzrujavanja kako Hitler gazi zemlju po zemlju sve dok im nije došao doma. I onda su, kad je počeo bombama zasipati London i ostale engleske gradove, kad je pregazio Francusku, malo se probudio i taj najmoćniji saveznik, američki. Kao i ovim zapadnim demokracijama, Hitler im nije bio simpatičan, ali su mislili da ga mogu iskoristi u borbi protiv komunizma, i to je priča koje se Zapad i dan-danas drži. I danas kad pljuju po

komunizmu, po neokomunizmu, po antiglobalizmu, po mladim lijevim pokretima, po novoj svjetskoj pobuni, uvijek je kod njih prisutno to da se kapital mora spasiti. Kapital i novac i tzv. slobodno tržište su jedini bogovi i to im je neupitno. To je priča koju oni prodaju i danas. Ali srećom, zadnjih nekoliko godina se pokazuje da se sve više ljudi trijezni od te zavodljive kapitalističke uspavanke kada ti daju kreditnu karticu i kada dobiješ mogućnost da kupiš nešto novcem kojega nemaš, a koji su, naravno, odavno opljačkali od tebe, i to tako da su zadužili i tebe i tvoju djecu i unuke za sljedećih nekoliko generacija, a sve u ime boga novca, i kada ti taj sistem predstavljaju kao najbolji na svijetu i kao jedino rješenje za sve na ovom svijetu... Još početkom ovih godina nultih – 2002/2003/2004... – dok su antiglobalističke i antikapitalističke pobune bile poprilično skromne, većina ljudi je verovala da je taj sistem stvarno nepromjenjiv, kao da su se naprosto osjećali dobrovoljno ucijenjenima, misleći: Pa kako ću sad rušiti sistem koji mi je dao kreditnu karticu i pustio me da dugujem 2000 eura?! Valjda bi red bio da taj novac vratim...

E vidite – ne bi! Ne bi to bio red. Institucija duga je posebna priča, kao i industrija dugova i manipulacija dugovima. Postoji sjajna knjiga na tu temu – također preporučujem da je za koju godinu pročitate – knjiga Davida Graebera, britanskog antropologa, pod naslovom „Dug – prvih 5000 godina”, knjiga koja vas vodi kroz povijest civilizacije kao kroz povijest dugovanja i koja izuzetno zanimljivo rastvara današnje ekonomske odnose. Ispričat će vam ta knjiga mnogo toga o monetarnoj tiraniji, o nastanku banaka... Fenomenalna priča ima unutra o nastanku Bank of England: kralju je trebalo para i bankari su mu dali kredit tako što su odštampani pare i onda su, kako bi pokrili taj silan novac, štampali i vrijednosne papire, državne obveznice – naravno, uz odobrenje kralja – i onda su ih prodavali stanovništvu, tako da su kraljevim dugom zadužili njegove podanike. Kralj nikada nije vratio dug, jer da ga je vratio, da je itko vratio svoj dug, ta bankarska priča bi propala. A ta priča ne smije propasti, mora se vrtjeti nepostojeći novac, da bi se održala postojeća moć. Možda vam sve ovo djeluje konfuzno, jer se ne da jednostavno objasniti u nekoliko riječi, ali koga bude detaljnije zanimalo – neka se uhvati Graebera. Knjiga je

prevedena u Hrvatskoj, ne znam da li i u Srbiji. Ako već nije, mislim da će svakako biti, ali i ako ne bude... Na kraju krajeva, nije vam zapadna varijanta srpsko-hrvatskog jezika ništa strano.

Hajmo sad s drugom Brechtom do Amerike, gdje ga ipak primaju, ali tek kad im dođe iz dupeta u glavu da će morati protiv Hitlera, da će to morati čak i sa Staljinom, jer je Hitler neusporedivo veće zlo. Kada Brecht uspije napokon dobiti tu američku vizu, onda je već bukvalno okružen njemačkim trupama u Finskoj. Nacisti kontroliraju i Petsamo, jedinu luku iz koje može isploviti brod, tako da je Brecht prisiljen ići najdužim putem do Amerike: najprije Trans-sibirskom prugom do Vladivostoka, pa onda preko Kine do Filipina, i onda s Filipina brodom do Kalifornije, gdje se u to vrijeme zateklo i dosta izbjeglica iz Evrope, a među njima i poznatih pisaca, filozofa, kompozitora... i gdje Brecht upoznaje Charlieja Chaplina...

E, Charlie Chaplin vam je najobaveznija lektira od svih! Ako slučajno ima netko tko još nije, molim vas, odgledajte barem „Velikog diktatora“! Ima ga na DVD-u... Oprostite, ja sam malo zastario, znam da jesam, jer kad mojim klincima spomenem DVD, oni me gledaju ko da sam arheološka

iskopina: Kakav DVD?! Pa to se jednostavno skinete s interneta... Dakle, molim vas da i vi skinete pa odgledate. To vam je, ponavljam, najobaveznije lektira. Ja nemam da vam preporučim knjigu važniju od filma „Veliki diktator”.

Brecht se, dakle, u Americi druži i sa Charliejem Chaplinom. Počinje raditi u Hollywoodu kao scenarist za filmove, ali taj mu posao baš i ne prija. Rat se završava i on počinje da razmišlja o povratku u Evropu: puno tih komada što ih je u međuvremenu napisao, sada je želio je i režirati, a želio se i vratiti u tu ponovo poraženu Njemačku, pa pokušati da se – i kroz teatar i kroz pisanje i na druge načine – potakne ponovna humanizacija Njemačke, zemlje koja je rasturila sve oko sebe i samu sebe. Osveta pobjednika nad Njemačkom bila je znate i sami kakva: Njemačka je sraznjeva sa zemljom. Ali dogodilo se da je ta Njemačka u međuvremenu postala zemlja, čini mi se, bolja od mnogih drugih u Evropi i na svijetu. Shvatila je svoje povijesne greške, primila odgovornost za ono što je počinila i sada jako pazi da se tamo ne događaju neonacističke svinjarije. Tako da u Njemačkoj nema šanse da se toleriraju lupetanja na kakva su nas navikli naši nacoši, i srpski i hrvatski

i bošnjački. Nema šanse da se u Njemačkoj glasno kaže ono što se ovdje najnormalnije objavi u novinama. Nemojte misliti da je to sprečavanje slobode govora. To je sprečavanje mržnje i gluposti, sprečavanje nečega što bi po treći put u sto godina izazvalo jednako zlo, možda čak i veće nego u ona prva dva navrata. Dakle, sloboda govora – da, ali ne za naciste, ne za one koji se ne koriste govorom nego otrovom.

Brecht bi, dakle, htio napustiti Ameriku i vratiti se u Evropu. U Americi mu baš nešto i ne ide. A u starom kraju, Njemačka je podijeljena okupacionim zonama... I onda mu se dogodi da, kao što je 1933. preko noći zbrisao iz Njemačke, isto tako preko noći ode i iz Amerike. Jer i u Americi je Brecht dospio na indeks. Iza rata je tamo formirana McCarthyjeva komisija – službeno se zvala Komisija za suzbijanje antiameričke djelatnosti – koja progoni sve, a naročito pisce, intelektualce, glumce, filmadžije... za koje gospodin McCarthy i družba iz FBI-ja i CIA-e posumnjaju da su komunisti ili da su skloni širenju komunističkih ideja. Tako se pod istragom nalaze i Brecht i Charlie Chaplin i Alan Lomax... Lomax vam je jedan američki muzikolog i Mc Carthyjeva komisija je u njego-

vom slučaju napravila super stvar za cijeli svijet: njega su de facto protjerali iz Amerike i on je onda sa svojim magnetofonom putovao svijetom i skupljao muzičko blago na raznoraznim stranama – od Kariba pa do naših krajeva. Tako u njegovoj kolekciji imate i Jugoslaviju. To nisu sati, to su dani muzike. I nije to samo etno, svega tu ima... Svaka-kva čudesa je Lomax snimio i po Irskoj i po Španjolskoj i po Italiji i po ovim siromašnijim zemljama, gdje još nije bila razvijena diskografija.

A McCarthyju i ostalim američkim paranoicima hvala i na sirotom Bertu Brechtu, što su nam ga vratili preko Velike bare, da im tamo ne propada. Ni samom Brechtu nije bilo mrsko što se suočio s istinom o Americi i što se onda, makar i prisilno, vratio u Evropu, preko Pariza i Züricha. Povratnik Brecht, naravno, intenzivno radi. Ne bavi se samo svojom sudbinom, bavi se sudbinom svijeta: piše pisma, piše proglose, zajedno s Erichom Kästnerom, Maxom Frischom i ostalim piscima i intelektualcima koji su silno zabrinuti zbog poslijeratne situacije u svijetu. Očekivalo se zapravo da vrlo brzo izbije novi rat između Zapada i Istoka, da se sada pošibaju socijalizam i kapitalizam širom planete, pa tako i na evropskom tlu. I stvarno, svijet

je dugo plesao na rubu novog velikog rata, vođeni su neki manji ratovi na drugim kontinentima (naravno, pregolemi za one koji su u njima stradali), ali nije došlo do očekivanog sukoba u podijeljenoj Evropi. Izbijaju ratovi u Aziji i Africi, šire se oslobodilački pokreti po tzv. Trećem svijetu, pa imperijalizam kakav smo do tada poznavali, nakon Drugog svjetskog rata puca. Kapital, naravno, želi sačuvati svoje imperijalističke pozicije i ploditi svoju lovu koja je do danas izrasla u takvog mutanta da je postala količinski sedam puta veća, pa makar joj vrijednost bila nepostojeća.

Brecht pokušava dobiti ulaznu vizu za Zapadnu Njemačku. Ali zapadne okupacijske vlasti višestruko proganjanom komunisti Brechtu odbijaju dopustiti povratak u domovinu. On dobiva čehoslovački pasoš i odlazi u Istočni Berlin... Tada imate Zapadni Berlin i Istočni Berlin, sada toga više nema. Svi ste se vi već rodili u svijetu u kojem više nije bilo Zapadnog i Istočnog Berlina, ali nema veze: zato ima zapadnog i istočnog Sarajeva, ima zapadnog i istočnog Mostara, nema da fali.

Brecht se smješta u Istočnom Berlinu, i to mu ovi čistunci, neoliberalni, strašno zamjeraju. Zamjeraju mu što je izabrao Istočni Berlin, a ne zamjeraju

onima što ga nisu pustili u Zapadni. U Istočnom Berlinu on formira Berliner Ensemble, od kojega će napraviti jedan od najčuvenijih teatarâ, i gdje napokon može raditi onako kako je sanjao svih tih izbjegličkih godina. Tako 1949. dolazi i do praizvedbe „Majke Courage i njezine djece”. Helene Weigel, glumica i Brechtova žena, igra Majku Courage. Mislim da postoji snimka te predstave koja se dugo igrala u toj konzerviranoj verziji, gdje su se, naravno, mijenjali glumci – neki su umirali, neki odlazili u penziju i tako dalje.

Ta predstava je u povijesti kazališta ostala čuvena ne samo po tekstu, već i po nečemu što je odigrano bez teksta. Bio je to nijemi krik Helene Weigel, Majke Hrabrosti, koja živi u ratu i od rata, u ratu i zbog rata gubi svoju djecu, ali ipak nastavlja dalje. Na samom kraju predstave, nakon gubitka dva sina i kćeri, Helene Weigel ispušta taj nijemi krik. I to je zapravo sjajan primer za Brechtov V-fekt, efekt začudnosti. Znači, glumica koja igra Majku Hrabrost ne radi nešto što se smatra normalnim: ne plače, ne viče, ne urla od boli. Ali zapravo tim svojim nijemim krikom iskazuje puno veću bol nego da je ide isplakati iz sebe. I ostaje nešto nedorečeno, ostaje nešto neizgovoreno, nešto što

čini da taj komad zapravo nema kraja. Jer Majka Hrabrost i bez svoje djece piči dalje, piči ona sama s tim svojim trgovačkim kolima, piči kao što piči Tridesetogodišnji rat... A pritom je Brecht ne osuđuje, iako nema ni simpatija za nju. On nam rastvara njeno ponašanje da uvidimo kako je ona zapravo službenik rata i konformist rata; i da shvatimo da bez takvih malih, običnih ljudi koji pristaju na ratove kakvi već postoje, tih ratova ustvari ne bi moglo biti. Ali Brecht ipak ima neko suosjećanje za Majku Hrabrost, iako to ovima što kruto čitaju njegovu „Dijalektiku u teatru” ne bi izgledalo normalno. Jer – kako možeš da imaš ikakvo suosjećanje, kad je sam Brecht bio protiv suojećanja u teatru?!

Jeste, pisao je protiv suosjećanja u svojim teorijskim tekstovima, ali Brecht nije samo teoretičar. Brecht je umjetnik. Prvenstveno umjetnik. A teatar je uvijek živa stvar, i dramski tekst je živa stvar, i ne piše se i ne režira se po poetičkim ili auto-poetičkim kanonima. To rade manje talentirani. A Brecht je ipak bio čovjek pretalentiran. Smatraju ga, ne čarobnjakom, ne velemajestorom, već koautorom njemačkog jezika. Unio je toliko riječi, toliko čuda u nemački jezik, da su mu Nijemci i danas

beskrajno zahvalni. Brecht je za njemački jezik bitan koliko i – hajde da nađemo neku domaću usporedbu – Vinaver za srpsko-hrvatski...

Evo nam još jedne veličanstvene knjige koja nije ušla u školsku lektiru, ni ovdje, ni u Hrvatskoj, i nikada neće ni ući. Ipak je to subverzivno... Ta lektira koju vam od srca preporučujem, mimo Vinaverovih pjesama i ostalih ludorija, jeste „Gargantua i Pantagruel” François Rabelaisa u genialnom prevodu Stanislava Vinavera, u prevodu koji je proglašen praznikom srpsko-hrvatskog iliti našeg jezika. To je nešto čudesno i puno ćete se smijati dok to budete čitali.

Mislim da su posljednjih godina obnavljana izdanja Vinaverovih prevoda, pa tako i „Gargantue i Pantagruela”, i da knjigu možete naći u bibliotekama i u knjižarama. A onda se uhvatite i ostalih Vinaverovih prevoda, nema šta nije preveo, od „Švejka” do „Tristrama Shandyja”. Čak je prevodio i jedan od meni dražih stripova, zove se „Porodica Tarana”. Izlazio je u Stripoteci nekad davno...

Elem, Brecht ni u Istočnom Berlinu – ma šta o tome lupetali neoliberalni čistunci – nema privilegija niti, kao što tvrde, naplaćuje stare zasluge, one predratne i ratne. On i s vlastima Istočne Njemač-

ke, koje su sovjetski satelit, ima samo problema. Traže od njega, malo-malo pa da izmijeni nešto u tekstu, uvijek nađu nešto što im ne odgovara. „Druže Brecht, komisija se ne slaže...” Tad se u istočnim zemljama propovijeda i zavodi socrealistički koncept umjetnosti. A oni koji Brechtu pripisuju socrealizam ili ga krive za to, zapravo nemaju pojma o čemu govore. Jer nisu čitali ni Brechta, niti su čitali išta od stvarnih socrealističkih djela. Brecht je umjetnik, a socrealizam nije umjetnost nego ideološka priča o životu radnika i seljaka koji pod stijegom partije koračaju u bolju budućnost. Znači, jedna lakirovka. A Brecht je bio protiv lakirovki. On jeste za marksizam, jeste za plemenitije društvo, ali je protiv terora nad ljudima, nad ljudskom slobodom i naravno nad slobodom duha iz koje se, na kraju krajeva, stvara i umjetnost i slobodno društvo. Brecht javno osuđuje socrealizam i pristaje uz pobunu radnika u Istočnoj Njemačkoj, gdje 1953. dolazi do pokušaja ustanka. Prema tome – on je u prilično zategnutim odnosima s istočnonjemačkim moćnicima.

Prije nego što ga sahranimo, pročitat ću vam pjesmu „Rešenje”, posvećenu vidjet ćete kojim vlastima:

*Posle ustanka 17. juna,
Sekretar Udruženja književnika naredio je
Da se u Staljinovoj aleji dele leci
U kojima se moglo pročitati da je narod
Proigrao poverenje vlade.
I da ga može povratiti samo
Udvostručenim radom. Ne bi li
Ipak bilo jednostavnije da vlada
Raspusti narod i
Izabere drugi?*

Bertolt Brecht će umrijeti od srčanog infarkta u ljeto 1956. Sahranjen je u Berlinu. Prije smrti objavit će još čudesnih pjesama, jer svih tih godina on i dalje piše. Jedna od njih zove se „Zadovoljstva”:

*Prvi pogled kroz prozor ujutro,
Ponovo pronađena stara knjiga,
Oduševljena lica,
Sneg, smena godišnjih doba,
Novine,
Pas,
Dijalektika,
Tuširati se, plivati,
Stara muzika,*

*Udobne cipele,
Shvatati,
Nova muzika,
Pisati, saditi,
Putovati,
Pevati,
Biti ljubazan.*

Hvala vam na vašoj ljubaznosti i što ćete biti ljubazni i dalje, ali taj pojam ljubaznosti u Brechtovoj poetici, to je nešto zašto bi nam trebalo čitav novi sat. Shvatit ćete to i sami. Mislim da će neki od vas ipak čitati Brechtove pjesme, Brechtove komade, poetičke tekstove, pa i tekstove koji tračaju Brechta.

Nadam se da vam je priča o Brechtu bila zanimljiva barem malim dijelom koliko je sam Brecht, skupa s onim što je pisao, bio zanimljiv. Puno vam hvala.

PREDRAG LUCIĆ

Rodio se u Splitu.

Živio u Splitu

I još je živ...

Gost u knjizi: TOMA BEBIĆ

VOLITE SE LJUDOŽDERI

Na mladima svijet ostaje.
Ako im ga ostavimo.

Aforizam je roman što ga je napisao lijenčina.

Kad se na Zemlji pojavio čovjek, mnoge
životnje su izumrle od stida.

Učimo se na greškama! Rekao je majmun i
Zaustavio razvoj svoga roda.

Ne stidi se govna. Ti si od njega to napravio.

Nakon rata 20 posto Jugoslavena živi dobro.
Znači, potrebna su nam još četiri rata.

Najstariji sport na svijetu jest ubistvo s
s predumišljajem.

I kruh bih izbacio iz jelovnika
samo da mi iz kuće izađe nož.

Rad je uglavnom štetan. Posebno jer pretežan
dio rada ide na izradu pušaka.
Ko drugome jamu kopa, dvije sreće grabi.

I mogu vam priznati da mi je u životu
najteže bilo živjeti.

I u grobu bit ću sretan
što umiru moje pjesme
ako s njima umre i crnina
o kojoj sam pjevao

I kad na kraju svega pogledaš, nepristojno je reći
što vidiš.

Tko je lud da bude pametan.

TOMA BEBIĆ

Rodio se u Splitu.

Živio u Spltu.

I još je živ...

edicija **Mala kutija**

Knjiga treća / PREDAVANJE

Predrag Lucić

O sirotom Bertoltu Brechtu

////////////////

Izdavač: Užička književna republika, www.napolaputa.net Grupa
484, Beograd, www.grupa484.org.rs

Izabrali i uredili: Ružica Marjanović i Nenad Veličković

Autorke teksta na poledini knjige: Anja Rosić,
Danica Krivokapić, Jelena Steljić

Lektura i korektura: Milena Stričić

Grafički oblikuje: Škart

Štampa: Standard 2, Beograd
Užice, 2018.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.42-5

821.112.2.09 Брехт. Б.

821.163.42-84

LUCIĆ, Predrag, 1964-2018

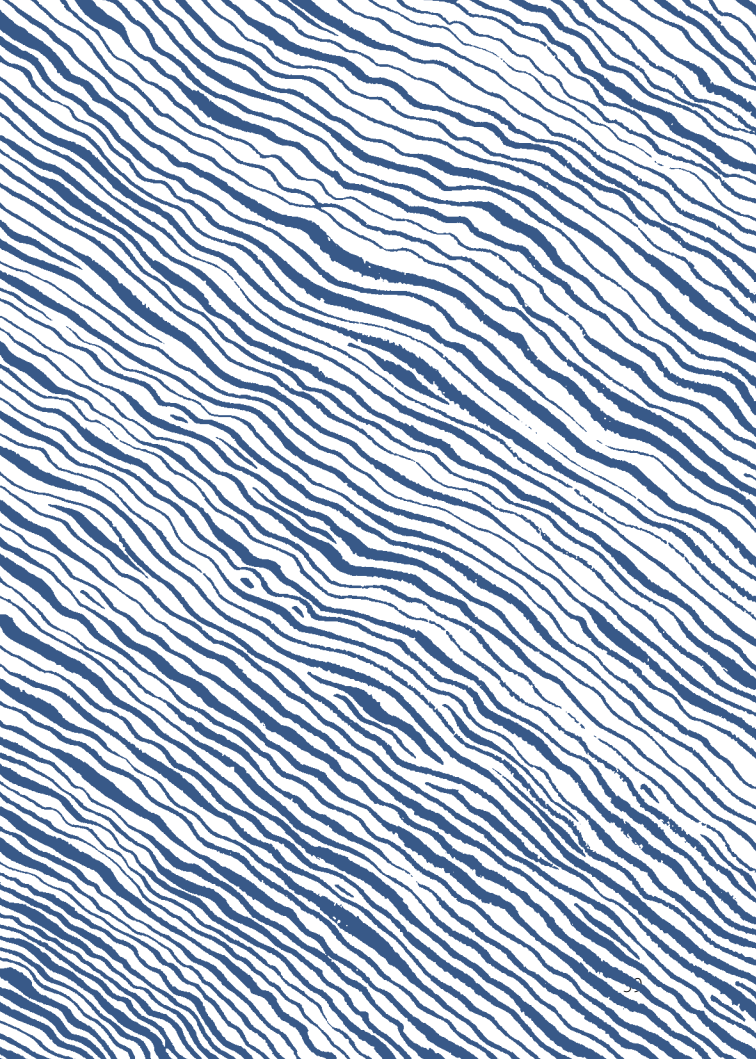
O sirotom Bertoltu Brechtu / Predrag Lucić. - Beograd : Grupa 484 ; Užice :
Užička književna republika, 2018 (Beograd : Standard 2). - 56 str. ; 14 cm.
- (Edicija Mala kutija / [Grupa 484] ; knj. 3)

Tiraž 1.000. - Predrag Lucić: str. 51. - Toma Bebić: str. 54. - Sadrži i: aforizme
Tome Bebića.

ISBN 978-86-86001-84-9 (Grupa 484)

a) Брехт, Бертолт (1898-1956)

COBISS.SR-ID 261356812

zašto čitati ovu knjigu?

- zato što je ovo putokaz ka Brehtu i objašnjenje zašto ga treba čitati.

- zato što ukazuje da je važno biti angažovan i razmišljati o svetu, danas.

- zato što je Breht dobar učitelj kritičkog mišljenja i pomaže da uočimo odnos istine i zablude.

